

LAODIKEIA KAZI DEPOSUNDAN ÇALINAN ESERLER

CELAL ŞİMŞEK* - M. AYŞEM TARHAN**

Kazı çalışmalarını yürüttüğümüz Denizli İli, Merkez Eskihisar-Goncalı köyleri sınırları içinde kalan Laodikeia antik kenti kazı deposu, kapı kilitleri kırılarak 02.05.2005 tarihinde, bekçisi olmasına rağmen, henüz kimlikleri belirlenemeyen kişiler tarafından soyulmuştur.¹ Dileğimiz eserlerimizin kısa sürede bulunması ve bu gibi olayların ardının gelmemesidir. Ancak görülen odur ki, uygarlıklar beşiği Anadolu'muzda bu ne ilk ne de son olacaktır. Çünkü ülkemizin değişik yerlerinde, müzelerimizden ve ören yerlerinden çeşitli şekillerle eserlerimiz çalınması sık sık gündeme gelmektedir.. Bu nedenle hepimize, koruma bilincinin yediden yetmişe yaygınlaştırılması için büyük görevler düşmektedir.

Denizli İli'nin nerdeyse içinde olan ve geniş bir alana yayılan Laodikeia'da,² zaman zaman kaçak kazılar yapılmaktadır. Ancak Laodikeia kazı deposunun soyulması bizlerde ayrı bir üzüntü yarattı. Çünkü bizler o eserleri yakıcı ısıcağın altında dişimizle, tırnağımızla çıkardık, çok toz yuttuk, terimiz toprağa karıştı. Onları çıkarınca çocuğumuz olmuş gibi sevdik ve yorgunluğumuzu unuttuk. Çünkü tarihin derinliklerinden gelen bu eserler bizlere çok şeyler söylüyordu. Laodikeia, terk edilmesinin ardından ilk kez ekibimizle birlikte 1300 yıl sonra hayat buldu. Yorgunluğumuzu, tarihin derinliklerinde Marsyas³'in çaldığı melodi kadar olmazsa da, koro halinde, "Bir el uzanır bana Salbakos'un ardından... Ver elini ver bana Laodikeia..." dizelerini söyleyerek gidermeye çalıştık⁴.

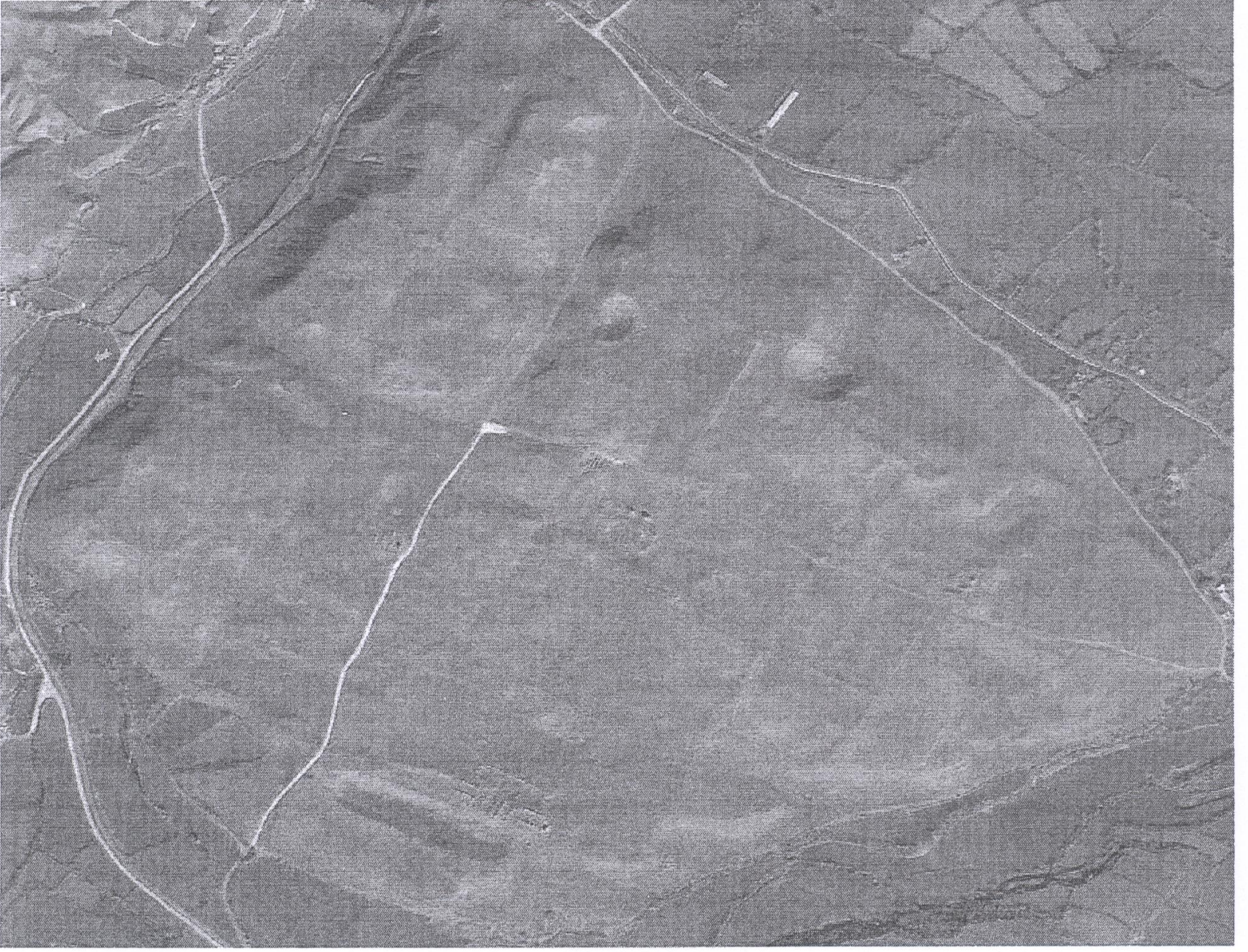
Bizler yılmadan, yorulmadan her türlü olumsuzluklara rağmen bu eserleri çıkarıp koruyarak gelecek kuşaklara aktaracağız ve ortak kültür mirasını dünyaya tanıtmaya devam edeceğiz...

Phrygia Bölgesi'nin batı ucunda Lykos (Çürüksu) Ovası ortasında kurulan Laodikeia yerleşimi, Denizli İli'nin 6 km. kuzeydoğusunda, il merkezine bağlı Eskihisar, Goncalı, Bozburun köyleri sınırları içinde kalmaktadır (Res. 1-2)⁵. Lykos Vadisi'nin en büyük antik kenti olan Laodikeia, Seleukos Kralı II. Antiokhos tarafından, eşi Kraliçe Laodike adına M.Ö. 3. yüzyılın ortalarında (M.Ö. 261-253) kurulmuştur⁶. Antik kaynaklara göre Hellenistik kent, Diospolis ve Rhoas olarak adlandırılan eski kutsal bir yerleşimin üzerinde yer alır⁷.

Laodikeia antik kenti; Batı, İç Anadolu ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan anayol kavşağında yer alır. Antik kentin üç tarafı ırmaklarla çevrilmiş olmasına rağmen, kurulduğu alanda herhangi bir su kaynağı yoktur⁸. Kuzeydoğusunda Lykos, güneydoğusunda Kapros (Başlıçay) ve kuzeybatısında Asopos (Gümüş Çay - Goncalı Deresi) ırmakları akar (Res. 1-2)⁹. Sürekli depremlerle yıkılan kent, her dönemde büyük ölçüde kendi olanaklarıyla ayağa kaldırılmıştır. Günümüzde Laodikeia'da görülen mevcut yapı kalıntıları, Roma ve Erken Bizans Dönemi'ne aittir. Kent, M.S. 7. yy.'ın ilk

* Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli-TR.

** Araş. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Denizli-TR.

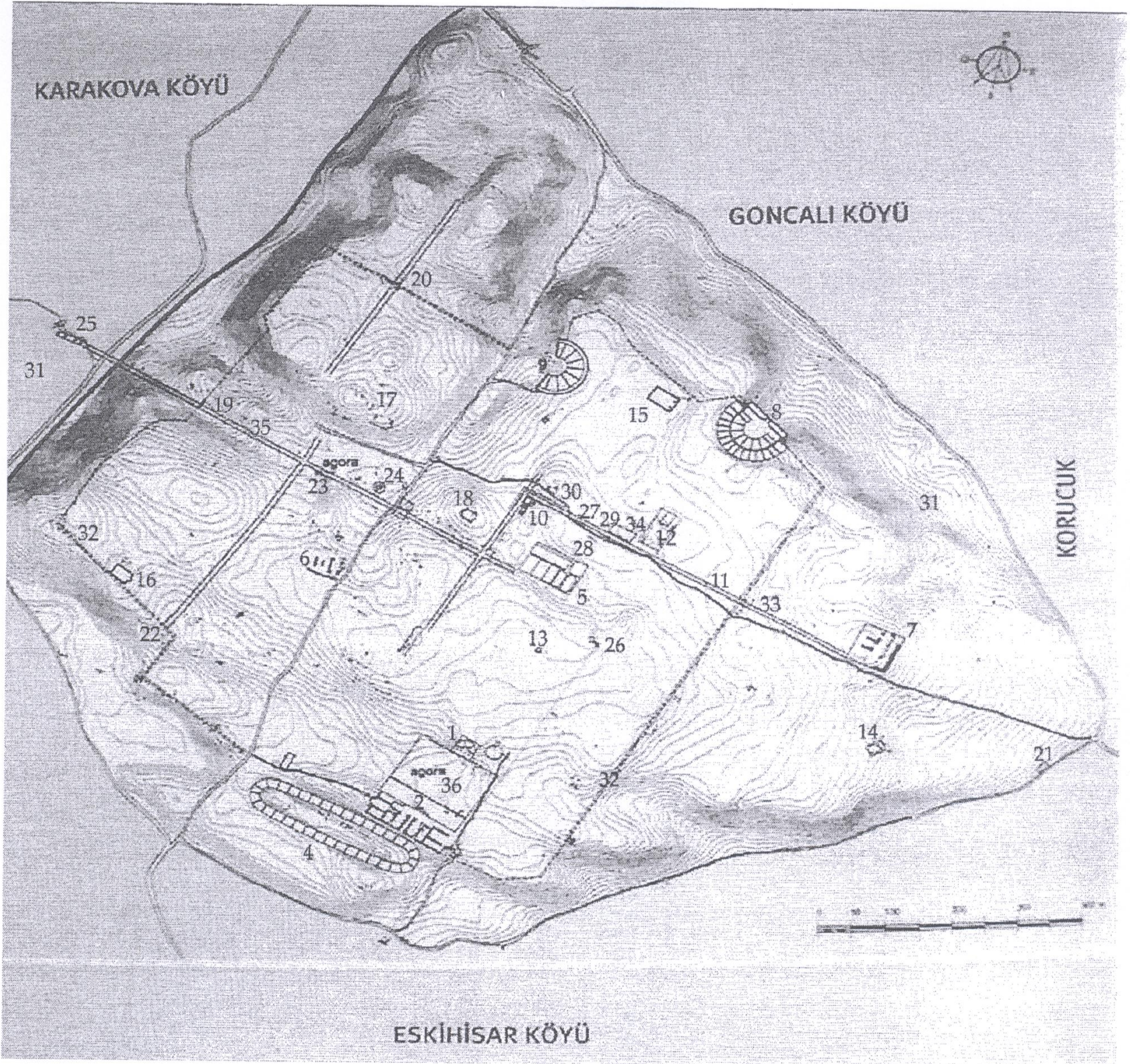

Res. 1: Laodikeia uydu fotoğrafı.

yarısında yine Laodikeia adıyla Denizli Kale-içi'ne taşınmıştır¹⁰. Türkler M.S. 12 yy. sonunda Denizli'ye gelince, Laodikeia adını kısaltarak Ladik olarak değiştirmişlerdir.

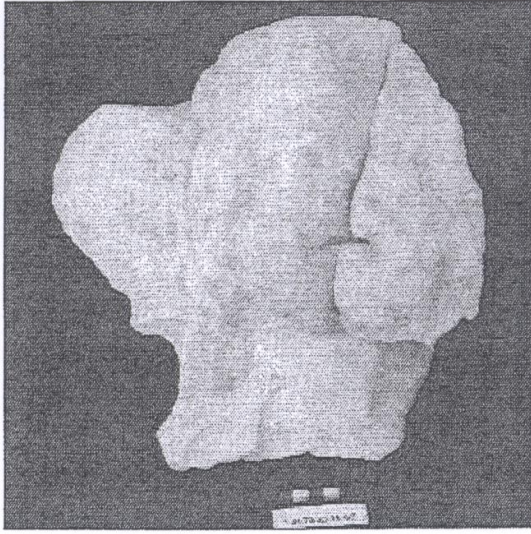
2 Mayıs 2005 tarihinde kazı deposundan sekizi mermer, biri bronz olmak üzere çalınan toplam dokuz adet eser, 2004 yılında Suriye Caddesi ve Tapınak A kazılarında bulunmuştur. Bunlar; altı adet heykele ait baş, kol ve ayak parçası, Eros başı parçası, figürlü başlık kabartması ve geison-simaya ait çörtlen kabartmasıdır. Bu eserler, gösterdikleri stil ve yazıtlara göre, M.S. 1. yy.'dan 3. yy. sonuna kadar olan zaman dilimi içine tarihlendirilmiştir.

Antik kentte daha önceden girlandlı lahit üreten yerel atölyenin varlığı tarafımızca ortaya atılmıştı¹¹. 2002 yılından bu yana kentte yaptığımız kazı çalışmalarında bulunan heykeltıraşlık malzemeleri, Erken Bizans Dönemi'ne kadar üretim yapan yerel atölyelerin varlığı olasılığını güçlendirmiştir. Laodikeia'da ele geçen heykel ve yüksek kabartmalarda, elbiselerde çizgisel tasarımların ön plana çıktığı ve ışık-gölge etkisiyle kontrastın, matkabın derin ve geniş kullanımıyla verildiği görülmektedir¹². Bu etkinin kaynağı Hellenistik Bergama ekolüdür. Aynı etki, Lykos Vadisi'nde Laodikeia ve Hierapolis yontuculuğunda da ağır basmaktadır¹³. Hellenistik Bergama geleneğine dayanan bu barok etki, yakın kent Aphrodisias'ta da çok yaygındır¹⁴. Aphrodisiaslı sanatçıların, Klasik ve Hellenistik üsluptaki çarpıcı ustalıklarını, derin kanallı kıvrımlarda görmekteyiz¹⁵. Roma Dönemi Laodikeia yontuculuğunun ana kaynağı, Bergama ekolüne dayanan Aphrodisias

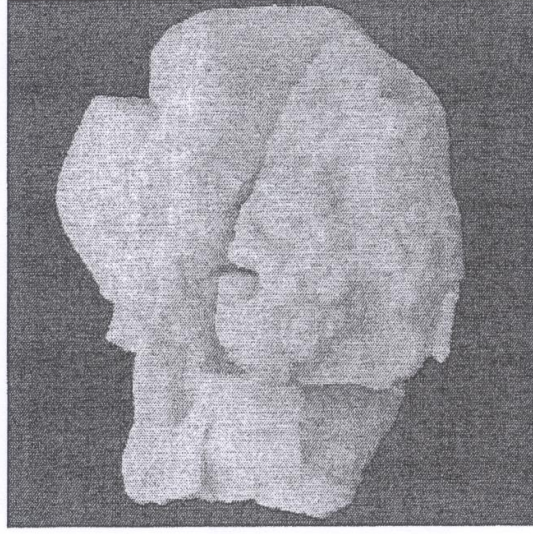

Res. 2: Laodikeia antik kenti planı.

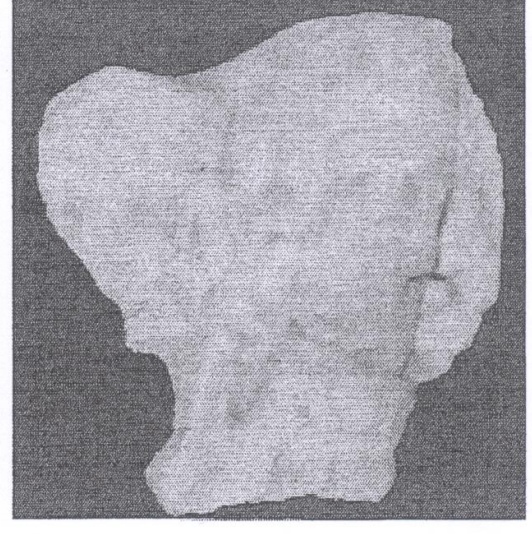
1- Meclis Binası (Bouleuterion)	14- Oktagonal Doğu Bizans Yapısı	26- II. Su Dağıtım Merkezi
2- Güney Hamam Kompleksi	15- Tapınak ve Kuzey Bazilika	27- II. Anıtsal Giriş
3- I. Su Dağıtım Merkezi	16- Güneybatı Bazilikası	28- Merkezi Agora
4- Stadyum	17- Kuzeybatı Kilisesi	29- Kemerli Geçiş
5- Hamam-Bazilika	18- Merkezi Bazilikası	30- I. Anıtsal Giriş
6- Batı Hamamı	19- Efes Kapısı	31- Nekropol Alanları
7- Doğu Hamamı(?)	20- Hierapolis Kapısı	32- Erken Bizans Surları
8- Kuzey Tiyatrosu	21- Suriye Kapısı	33- Doğu Bizans Kapısı
9- Batı Tiyatrosu	22- Aphrodisias Kapısı	34- Septimius Severus Çeşmesi
(A Nympheumu)
10- Caracalla Çeşmesi	23- Batı Agorası	35- Efes Caddesi
11- Suriye Caddesi	24- Efes Caddesi Yanındaki Yuvarlak
Yapı	36- Güney Agora
12- İmparatorluk Kült Alanı
(Tapınak A)	25- Efes Yolu Asopos Üzerindeki
Köprü	
13- Dört Kollu Bizans Yapısı		

Res. 3 Katalog 1.

Res. 4 Katalog 1.

Res. 5 Katalog 1

etkisinde gelişmiştir¹⁶. Bölgede diğer önemli bir üretim merkezi olan ve Menderes Havzası'nda yer alan Tralleis yontuculuğu, M.Ö. 2. yy.'dan M.S. 1. yy. içlerine kadar kesintisiz bir şekilde üretimini sürdürmüştür. Tralleis'te, özellikle Klasik ve Hellenistik dönemlerin bilinen örnekleri kopya edilmiş ve özgün eserlerin tanınmasında kent yontuculuğu önemli rol oynamıştır¹⁷. Daha sonra İmparatorluk Dönemi'nde Tralleisli yontucular Aphrodisias ekolünün gelişmesine yardımcı olmuşlardır. Yeni kazılar ışığında ortaya çıkarılan Laodikeia yontuculuğu, Bergama ekolüne dayanan Tralleis ve Aphrodisias yontuculuğunun daha iyi anlaşılmasıyla yorumlanabilecektir.

KATALOGLAR

Katalog No	: 1
Res. No	: 3-5
Eserin Adı	: Yüksek Kabartma Zeus Başı.
Malzemesi	: Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No:	L.04.TA.S3.15 A/B
Buluntu Yeri	: Tapınak A-2004
Ölçüleri	: Yükseklik: 29,5 cm, genişlik: 28,8 cm, derinlik: 10 cm
Dönemi	: Roma (M.S. 2. yy.'ın 2. yarısı)

Tanımı:

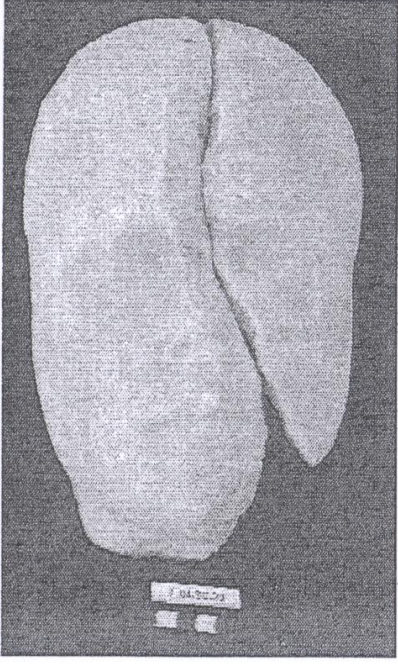
Yüksek kabartma olarak yapılmış sakallı erkek başıdır. Başın sol tarafı göz ve ağız ortasından çene altına kadar bir parçası kırık olarak bulunmuş olup bu iki parçanın restorasyonu yapılmıştır. Buna rağmen başın boyun altından itiba-

ren bir bölümü kırık ve eksiktir. Yüzde, saçlarda, burun üzerinde, sol gözde aşınmalar ve deformasyonlar mevcuttur. Yuvarlak yüzlü figürün saçları; alın üzerinde kabarık dalgalı bukleler halinde yanlara doğru taranarak çene hizasına kadar inmektedir. Figür, gür ve bukle sakallı olup bıyık sakalla birleştirilmiştir. Kaşlar biraz kalın işlenmiş, sağlam kalabilen sağ göz kapağı şişkin yapılmıştır. Kaşlar ile göz kapağı arasındaki ayırım bir çizgiyle belirtilmiştir. Gözün alt kapağı ise kavisli yapılmıştır. Göz bebeği matkapla belirtilmiş ve üst göz kapağıyla birleştirilmiştir. Bıyıklar her iki yanından derin kanallar ile ağız çevresinden ayrılmış ve yanlarda sakalla bütünleşmiştir. Ağız hafif açık ve matkapla ayrılmış dudaklar küçük ve incedir.

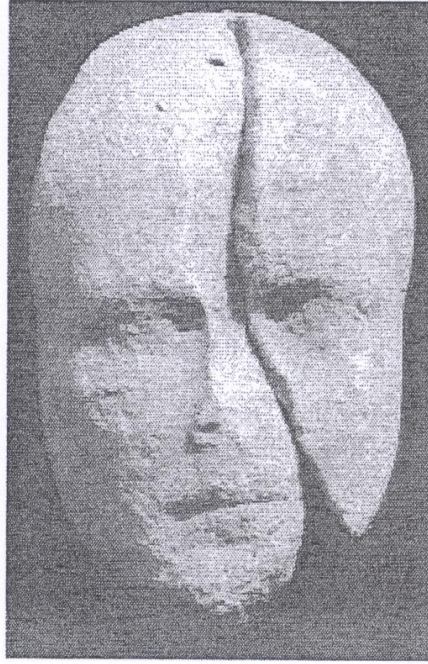
Kabartmada başın üst kısmı düz olarak sona ermektedir. Ayrıca boyun üstte daha şişkin yapılmış ve alta doğru gittikçe incelmektedir. Bunun yanında sağ tarafta görülen helix kıvrımı çıkıntısı, kabartmanın figürlü bir başlığa ait olduğunu göstermektedir.

Bergama barok üslubunda yapılan figürlü başlıklar, Lykos Vadisi'ndeki Laodikeia ve Hierapolis'te M.S. 2.-3. yy.'da yaygın olarak kullanılmıştır.

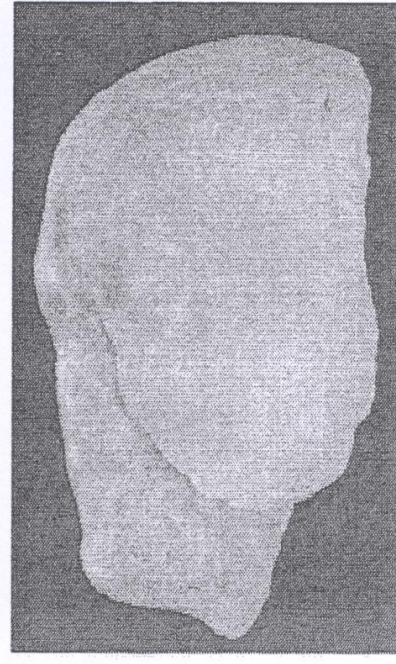
Laodikeia antik kenti içinde de yer yer Korinth düzeninde yapılan figürlü başlıklara rastlanmaktadır¹⁸. Bu özellikle Hierapolis'te daha çok agorada ele geçen paye başlıklarında, İon ve Korinth düzenindeki diğer başlıklarda görülmektedir¹⁹. Bu başlıklarda görülen Anadolu Barok Üslubu Aphrodisias ve Laodikeia örnekleriyle paralellik göstermektedir²⁰. Nysa'da Pa-

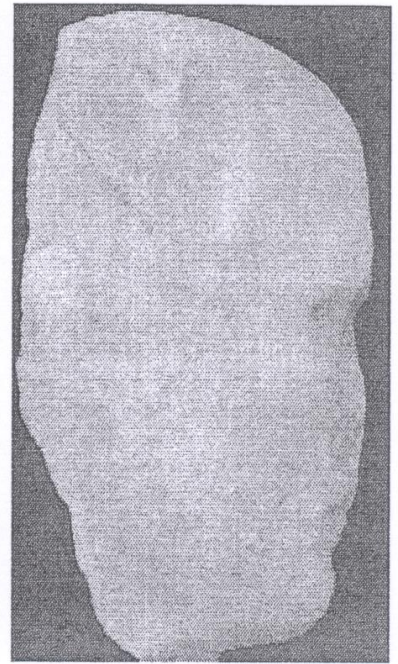
Res. 6 Katalog 2

Res. 7 Katalog 2

Res. 8 Katalog 2

Res. 9 Katalog 2

zar Bazilikası'na ait Korinth düzenindeki figürlü paye başlığı, M.S. 2. yy.'ın 2. yarısına tarihlenmektedir²¹. Menderes Magnesia'sı, Çarşı Bazilikası'na ait Skylla başlığı M.S. 2. yy.'a verilir²². Bu tür figürlü başlıklar Sardeis'te bol miktarda ele geçmiş olup bunlar M.S. 3. yy. başlarındaki Severuslar Dönemi'nin yaygın bir geleneğini yansıtır.²³ Bu başlıklardan özellikle Zeus figürlü olanı, Laodikeia başıyla benzer stil özellikleri gösterir.²⁴ Sagalassos'ta ele geçen Korinth düzenindeki figürlü başlık yine M.S. 2. yy.'a tarihlenmiştir.²⁵

Kabartmanın sağ göz bebeğinin matkapla üst göz kapağına bitişik yapılması da M.S. 2. yy. sonlarının bir özelliğidir. Benzer şekilde Laodikeia'da bulunan ve M.S. 2. yy. sonlarına tarihlenen İsis Rahibesi Heykeli'nde de matkapla işlenen göz bebeği üst göz kapağına bitişik olarak yapılmıştır.²⁶

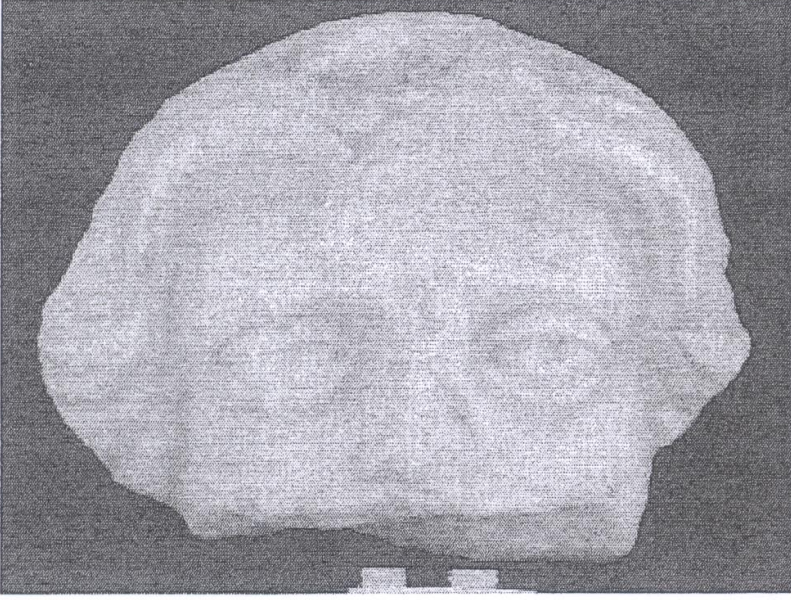
Lykos Vadisi'nde Laodikeia'nın baştanrısı Zeus Laodikeus, Roma Dönemi'ne ait bir adak kabartmasında; ayakta uzun saçlı ve sakallı, altta ince yün elbiseli ve üzeri mantolu, sol omzuna yasladığı uzun esasının üstünde tüneyen kartal ve sağ elinde tuttuğu kartalıyla karşımıza çıkmaktadır²⁷. Tanrı, Hierapolis Güney Nekropolü'nde bulunan bir silindirik altar kabartmasında da benzer şekilde betimlenmiştir²⁸. Herakleia Salbake'de bulunan ve Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde sergilenen altar büstünde tanrı uzun saçlı ve sakallı, ince yün elbisesi üzeri

mantolu olup yazıtına göre Zeus Ktesios Patrios (Çobanların Koruyucu Babası) olarak sıfatlandırılmıştır²⁹. Ayrıca Laodikeia sikkelerinde tanrı ayakta, ince yün elbisesi üzeri mantolu, bir elinde asası, diğer elinde tuttuğu kartalıyla yaygın olarak betimlenmiştir³⁰.

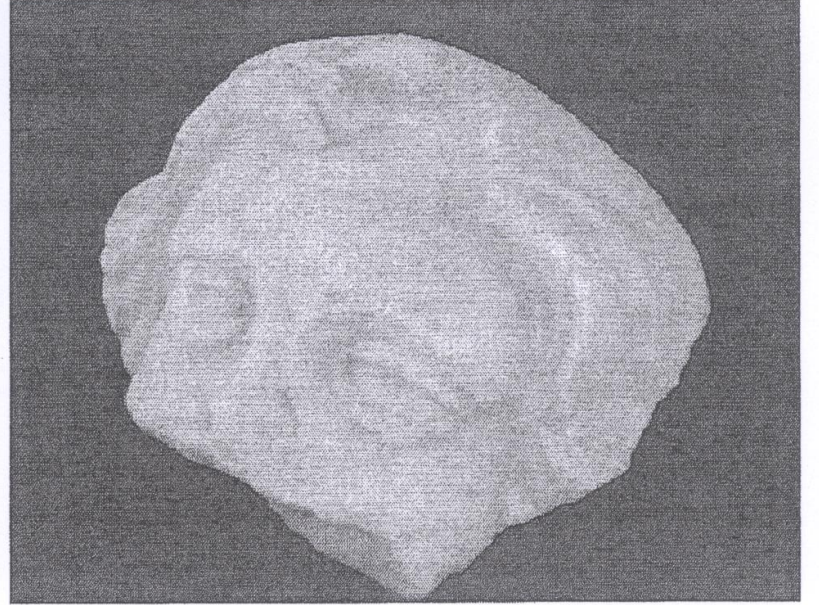
Katalog No	: 2
Res. No	: 6-9
Eserin Adı	: Erkek Heykeline Ait Baş
Malzemesi	: Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No:	L.04.SC.20
Buluntu Yeri	: Sütunlu Ana Cadde (Suriye Caddesi)- 2004
Ölçüleri	: Yükseklik: 30 cm, genişlik: 12 cm, derinlik: 17 cm
Dönemi	: Geç Roma

Tanımı:

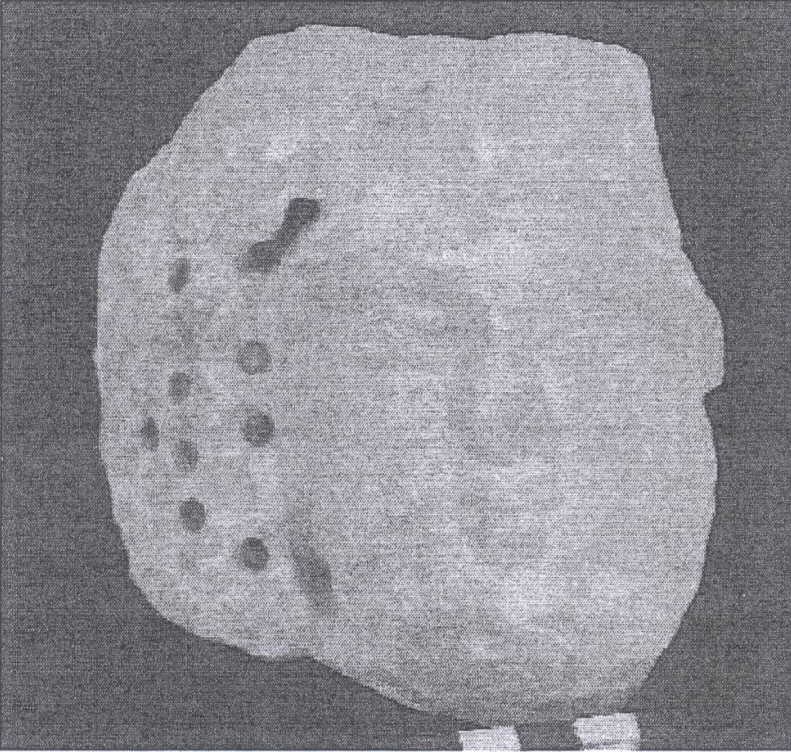
Erkek heykeline ait baş, biri küçük diğeri büyük olan iki parçanın birleştirilmesiyle oluşturulmuş olup çenenin sol tarafı eksiktir. Ayrıca burnun üstü, alna doğru parça halinde kırılmıştır. Başın tamamında yoğun şekilde deformasyon vardır. Figürün kaşlarında, burun üzerinde, gözlerinde ve ağız çevresinde de yer yer aşınmalar ve kırıklar mevcuttur. Figür uzun yüzlü, yüksek alınlı, dolgun çeneli olarak betimlenmiştir. Baş üzerinde saçlar işlenmemiştir. Heykel başındaki yoğun deformasyon, detayların algılanmasını güçleştirmektedir. Anlaşılabildiği

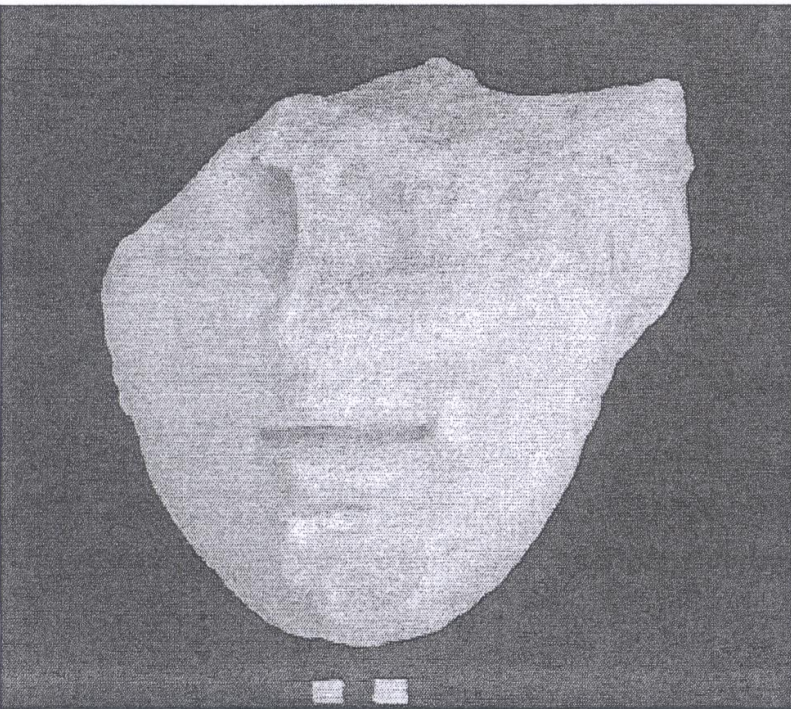
Res. 10 Katalog 3

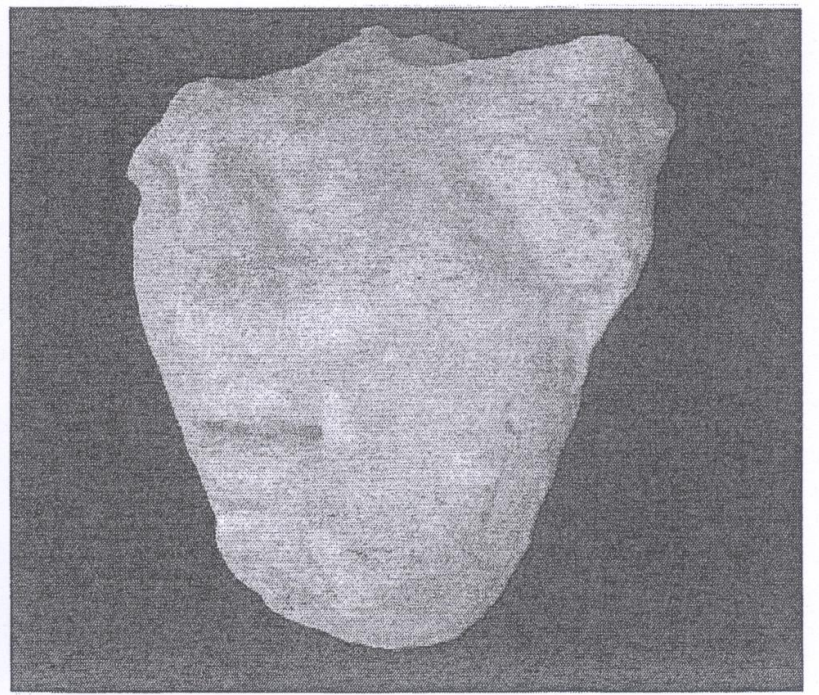
Res. 11 Katalog 3

Res. 12 Katalog 4

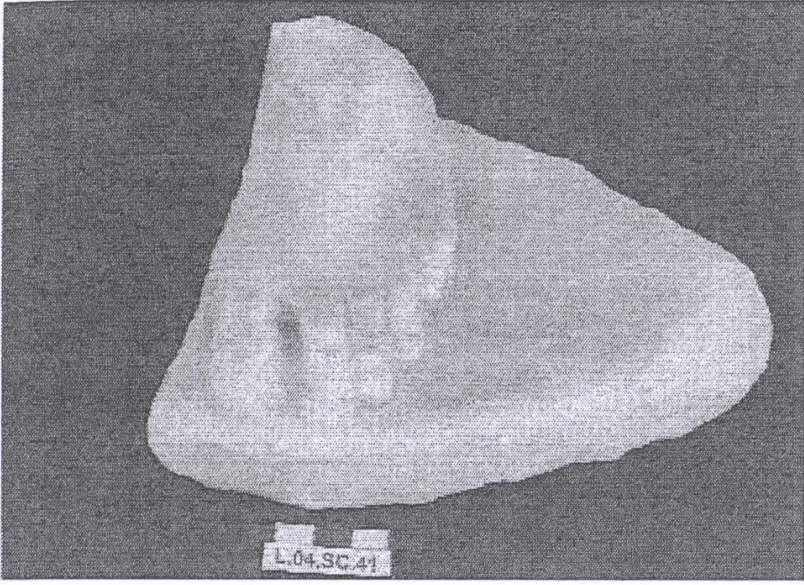
Res. 13 Katalog 5

Res. 14 Katalog 5

kadarıyla, gözler iri ve göz pınarları burun köklerinde hafif derine doğru çekilmiştir. Burun kanatları geniş, ağız küçük ve kapalı, dudaklar ince işlenmiştir. Baş, portre olarak belli bir kişinin fizyonomik özelliklerini taşımaktadır.

Heykel başı, Askerler Dönemi (M.S. 235-284) ve Tetrarchi (M.S. 284-305) Dönemi'nin genel karakterlerini gösterir. Bunlar; saç ve sakalların kısalıp keskiyle çizgiler şeklinde işlenerek yapılması, yüzde genel korkutucu ifadenin olması, yüzün uzun yapısı, sakalın boyuna doğru inmesidir. Bu betimleme özellikleri göz önüne alındığında eser, Geç Roma Dönemi'nin özelliklerini yansıtmaktadır³¹.

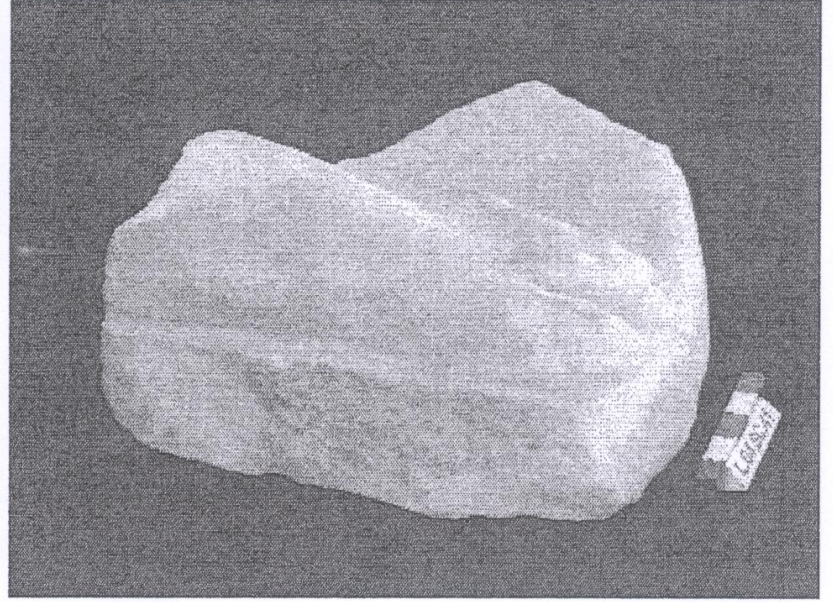
Res. 15 Katalog 6

Katalog No	: 3
Res. No	: 10-11
Eserin Adı	: Eros Başı Parçası
Malzemesi	: Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No	: L.04.TA.S3.03
Buluntu Yeri	: Tapınak A- 2004
Ölçüleri	: Yükseklik: 12,1 cm, genişlik: 16,2 cm, derinlik: 7 cm
Dönemi	: Roma (M.S. 2. yy. sonu)

Tanımı:

Eros başına ait parçadır. Baş, burnun altından itibaren kırık ve eksiktir. Alın üzerinde yer alan saç buklelerinin bir bölümü ile burun üzerinde kırıklar vardır. Ayrıca saç bukleleri üzerinde de yer yer aşınmalar mevcuttur. Telleri işlenen uzun saçlar, dalgalı bukleler halinde alın ortasından ikiye ayrılarak yanlara doğru taranmış ve uç kısımları geriye doğru kıvrılarak sonlanmıştır. Hafif sarkık ve fazla kabarık olmayan kaşlarla üst göz kapağı ayrımı çizgiyle verilmiştir. Göz kapakları şişkin yapılmış, üst göz kapağı göz bebekleri ile birleştirilmiştir. Matkap delikleriyle belirginleştirilen göz pınarları burun köküne yaklaştırılmıştır.

Eros başının göz bebeklerinin üst göz kapaklarına bitişik olarak işlenişi, Zeus Başı (Kat. No. 1) Kabartması, Laodikeia İsis Rahibesi³² ve Münih Glyptothek'de sergilenen Geta (M.S.198-204)³³ Başı'na benzemektedir. Laodikeia Caracalla Nymphaeumu kazılarında bulunan bir grup baş, göz bebeklerinin üst göz kapağına bi-

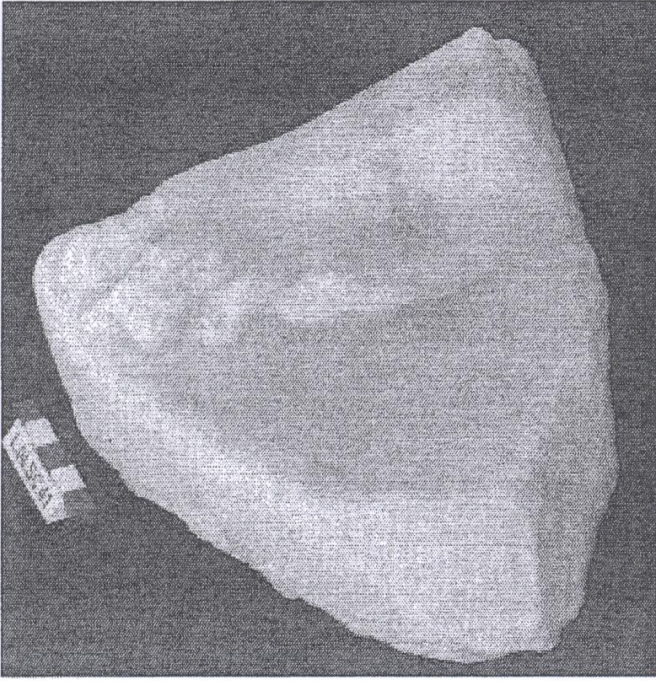
Res. 16 Katalog 6

tişik işlenişi ve saç stili yönünden M.S. 2. yy. sonu, 3. yy. başlarına tarihlenmiştir³⁴.

Katalog No	: 4
Res. No	: 12
Eserin Adı	: Kabartma Eros Başı Parçası
Malzemesi	: Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No:	L.04.TA.46
Buluntu Yeri	: Tapınak A-2004
Ölçüleri	: Yükseklik: 11,8 cm, genişlik: 10,8 cm, derinlik: 6,5 cm
Dönemi	: Geç Roma (M.S. 3. yy.)

Tanımı:

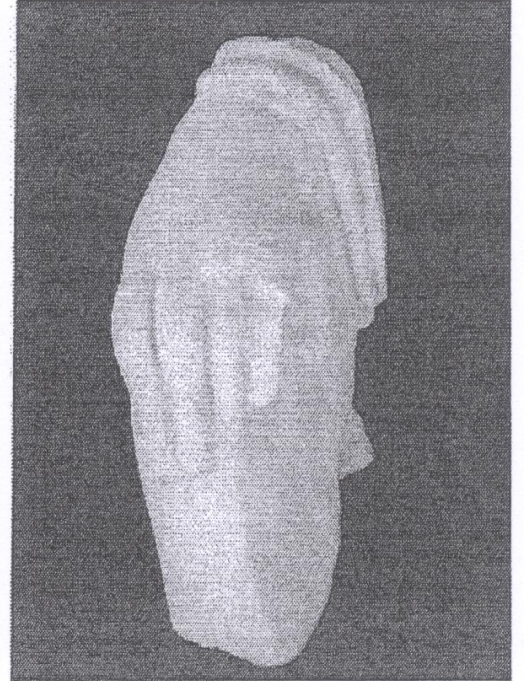
Yüksek kabartma olarak yapılmış olan Eros başına ait parçadır. Baş, çene altından itibaren kırık ve eksiktir. Ayrıca başın sol üst kısmı yukarıya doğru saçların bir bölümüyle kırıktır. Başın hafifçe sola dönük oluşuyla yüzde asimetric görünüm belirginleştirilmiştir. Yüzde ve saçlarda deformasyonlar mevcuttur. Başın sağ tarafında derin matkap deliklerinin görüldüğü saçlar yığın halinde ve çene hizasına kadar inmektedir. Figür, yuvarlak dolgun yüzlü, top çenelidir. Gözler kısık ve göz kapakları şişkin yapılmıştır. Genel fizyonomik özellikler ele alındığında, baş acemice işlenmiş, gözler ve burun yüze oranla asimetric ve küçük, kapalı olan dudaklar da yine küçük işlenmiştir. Sağda yer yer matkap delikleri görülür. Özellikle

Res. 17 Katalog 6

Res. 18 Katalog 6

Res. 19 Katalog 7

çene ve kaş yanlarında matkap delikleri daha geniş olup bu uygulamayla saçla yüz ayrımı gösterilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan saçlarda yer yer kuru da olsa biraz kabarıklık hatları verilmiştir. Kabartma baş, anatomik özellikler bakımından orantısız yapılmış olup tam bitirilmemiştir.

Yüksek kabartma baş parçası, M.S. 2. ve 3. yy.'da Eros'lu ya da gırlanlı lahitlerde yaygın olarak görülen bir Eros'a ait olmalıdır³⁵. Başta yoğun matkap deliklerinin görülmesi ve kaba işçilik, eserin M.S. 3. yy.'a ait olduğunu göstermektedir.

Katalog No : 5
Res. No : 13-14
Eserin Adı : Erkek Heykeline Ait Baş Parçası
Malzemesi : Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No : L.04.ANC.45
Buluntu Yeri : A Nymphaeum önü - Sütunlu Ana Cadde (Suriye Caddesi) üzeri 2004
Ölçüleri : Yükseklik: 20 cm, genişlik: 22 cm, derinlik: 10 cm
Dönemi : Roma

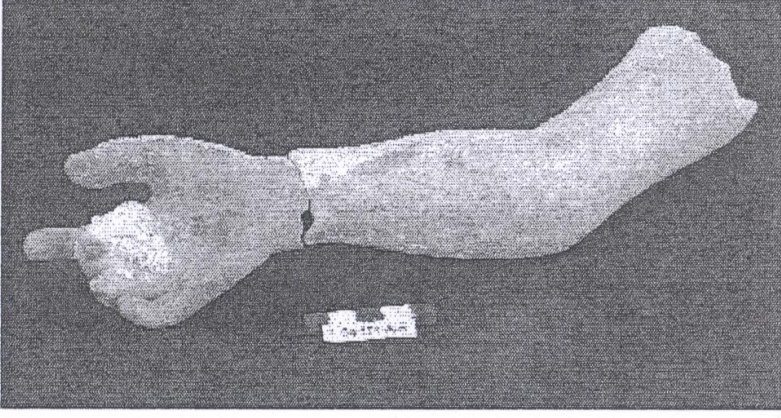
Tanımı:

Erkek heykeline ait baş parçasıdır. Heykel başı-

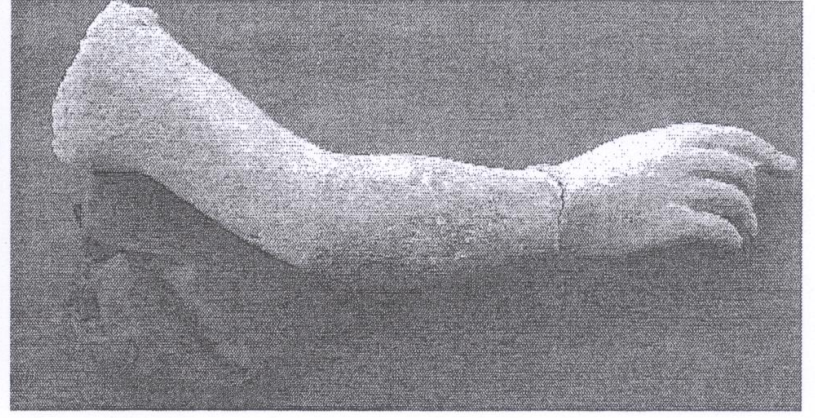
nın kaşlarından itibaren üst kısmı ile çene altından itibaren alt bölümleri kırık ve eksiktir. Mevcut görülebilen bölümde çenenin altı, sağ gözün bir kısmı ve burunda kırıklar vardır. Başın genelinde uzun süre toprak altında kalmasından dolayı yoğun aşınmalar mevcuttur. Sol kulak önünde yer alan favoriler üzerinde ve yanaklarda yer yer kireçlenmeler görülmektedir. Aşınmanın yoğun olması sebebiyle sol kulak, saç bukleleri ile sol göz ve kaş tam olarak seçilememektedir. Figür, oval ve dolgun yüzlü, elmacık kemikleri hafif belirgin ve top çenelidir. Kalabilen sağ gözden anlaşıldığı kadarıyla göz kapakları ince ve burun köklerinde gözler hafif derine çekilmiştir. Ağız hafif açık olup dudak aralığı matkap yardımıyla açılan derin bir kalandan oluşmaktadır. Dudaklar biraz kalın, etli ve hareketli yapılmıştır. Alt dudak ile çene arasında bir girinti yer alır.

Heykel başında, dudakların hafif açık oluşu ve gözlerin burun yanlarında derine çekilmesiyle Hellenistik Barok Stilin etkileri yansıtılmıştır.

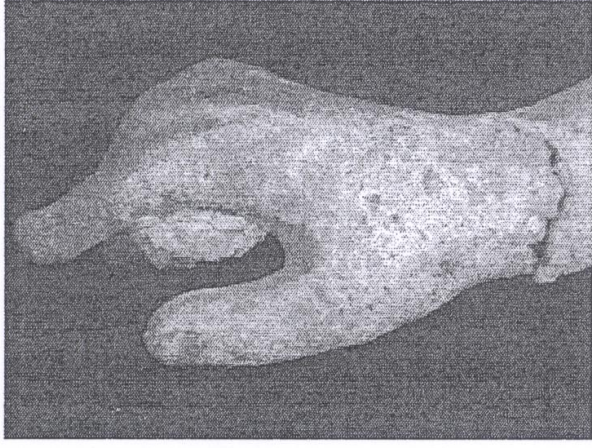
Katalog No : 6
Res. No : 15-17
Eserin Adı : Kaideli Heykele Ait Sol Ayak Parçası
Malzemesi : İnce gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No : L.04.SC.41
Buluntu Yeri : Sütunlu Ana Cadde (Suriye

Res. 20 Katalog 8

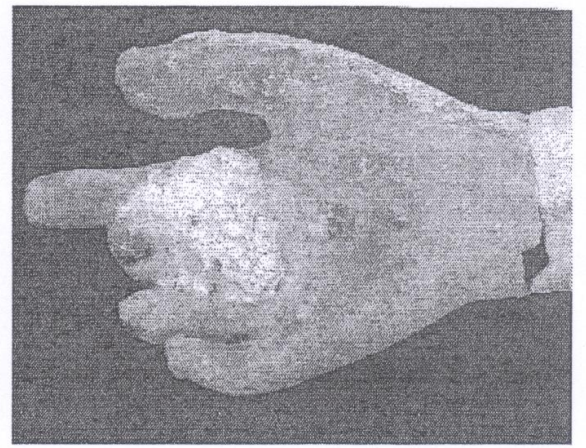
Res. 21 Katalog 8

Res. 22 Katalog 8

Res. 23 Katalog 8

Res. 24 Katalog 8

Ölçüleri : Caddesi) - 2004
: Yükseklik: 8 cm, genişlik: 17
cm, derinlik: 14 cm
Dönemi : Roma

Tanımı:

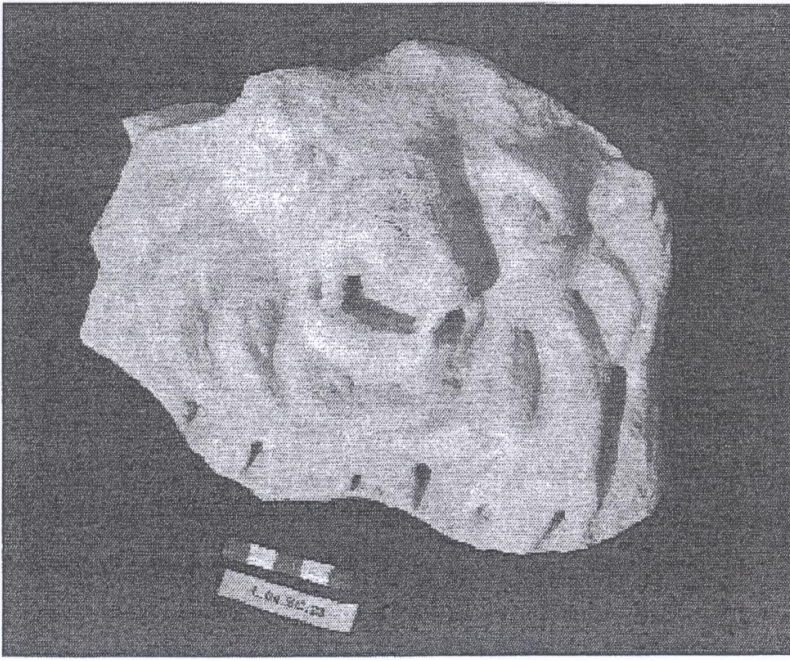
Eser, normal boyutlardan küçük olan kaideli bir heykelle ait sol ayak parçasıdır. Ayak, bilekten ve topuğun arka kısmından itibaren, kaide ise diagonal şekilde kırıktır. Ayak parmakları üzerinde, özellikle başparmak ve yanındaki parmakta aşınmalar mevcuttur. Eser üzerinde, uzun süre toprak altında kalmasından dolayı yoğun bir kalker tabakası görülür. Yarım yuvarlak kaide üzerinde ayak, yere düz basmaktadır. Ayak parçasında, tarak kemiği ve tırnaklar gösterilmiş olup diğer parmaklar birleşik olarak verilmesine rağmen, başparmak ayrıdır. Küçük parmak ise kısa yapılmıştır. Ayak parçasında, parmakların üstünün şişkin olması ve uçlarının kaideyi sağlam tutması, tarak kısmının parmak köklerine basınç yapması, heykelin ağırlığını taşıyan ayak olduğunu göstermektedir. Ayak parçasının ince, taraksız oluşu ve parmaklarının zarifliği, kadın heykeline ait olabileceğinin

belirtisidir.

Katalog No : 7
Res. No : 18-19
Eserin Adı : Tef Tutan Sol El Parçası
Malzemesi : İnce gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No: L.04.ANC. 07
Buluntu Yeri : A Nympaheum önü - Sütunlu
Ana Cadde (Suriye Caddesi) üzeri - 2004
Ölçüleri : Yükseklik: 12 cm, genişlik: 37
cm, derinlik: 18 cm
Dönemi : Roma (M.S. 1. yy.)

Tanımı:

Bayan heykeline ait sol el parçasıdır. Heykelin tamamı göz önüne alındığında, bir koltuğa oturduğu ve khiton üzerine himation (manto) giydiği anlaşılabilir. Sol eliyle de dizi üzerine dayadığı yuvarlak tefi tutmaktadır. Sol el üzerinde, özellikle işaret ve serçe parmağında aşınmalar ve küçük kırıklar mevcuttur. Parmaklar ince ve uzun olarak detaylı işlenmiştir. Sağlam

Res. 25 Katalog 9

kalabilen parmaklar üzerinde tırnaklar belirgin-
dir. Kalan parçada manto bilek üzerinden aşağı-
ya doğru sarkmaktadır. Parmaklar yumuşak bir
şekilde; başparmak iç yandan, serçe parmağı dış
yandan, diğer üç parmak ise kenarından olmak
üzere tefle temas etmiştir. Bilek üzerinden sar-
kan manto üstte bileği yumuşak bir şekilde sar-
mış ve kabarık katlanan iki kıvrım aşağıya diz
üstüne dökülmektedir. Tef tutan ve koltukta
oturan bayan Tanrıça Kybele³⁶ ya da tiyatroyla
ilgili bir figür olmalıdır (Res. 26)³⁷. def tutan sol
el parçasında parmak aralarında ve elbise kıvrı-
mlarında matkap kullanılmamıştır. Parçada
görülen kaliteli, ince ve yumuşak işçilik, eserin
M.S. 1. yy.'a ait olduğunu gösterir.

Katalog No	: 8
Res. No	: 20-24
Eserin Adı	: Heykele Ait Sağ Kol Parçası (el kısmı çalınmıştır)
Malzemesi	: Bronz
Kazı Envanter No	: L.04.TA.171 B
Buluntu Yeri	: Tapınak A - doğu heykel kaidesi önü
Ölçüleri	: Uzunluk: 10,5 cm, genişlik: 6,5 cm, kalınlık: 4 cm
Dönemi	: Diocletianus - Maximianus (M.S. 285-305)

Tanımı:

Normalden küçük olarak yapılan bronz bir hey-
kele ait sağ kol parçasıdır. Kol iki parça olup, bi-
lekten itibaren eli çalınmıştır. Eserin üzerinde
uzun süre toprak altında kalmasından dolayı
yoğun korozyon tabakası mevcuttur. Dirsekten
hafifçe kıvrılan kolda, başparmak ve işaret par-
mağı hafifçe bükülerek açık şekilde yapılmıştır.
Diğer üç parmak ise eklemlerden daha fazla bü-
külerek avuç içine doğru kıvrılmıştır. Parmakla-
rın aşırı okside olmasına rağmen tırnaklar seçi-
lebilmektedir. Kassız, ince ve narin yapılan kol
parçası ve parmaklar, yontunun bir bayana ait
olabileceğini göstermektedir. İşaret parmağı ile
orta parmak arasında avuç içinde kurşun yer al-
makta olup kurşunun her iki yanında bir nes-
nenin geçirildiğine dair izler görülebilmektedir.
Bu haliyle figür, avuç içinde gevşek olarak bir
nesne tutuyor olmalıdır. Avuç içinde yer alan iz-
ler ve parmakların duruşuna göre bu nesne bü-
yük olasılıkla bir çelenktir. Bu haliyle de eserin
bütünü göz önüne alındığında, birini taçlandı-
ran Tanrıça Nike olmalıdır. Antik dönemde
kent için yararlı işler yapan yöneticilerin ve zen-
ginlerin taçlandırılarak onurlandırılması bir ge-
lenektir. Bu şekildeki bir onurlandırma Hierapo-
lis Kuzey Nekropolü'nde bulunan ve Tombo
Bella olarak adlandırılan anıt mezar kabartma-
sında yer almaktadır³⁸.

Bronzdan yapılmış olan heykele ait sağ kol, Ta-
pınak A (Sebasteion) girişinde merdiven basa-
maklarının doğu yanında bulunmuştur. Burada
merdiven basamak korkuluklarının iki yan
ucunda yazıtlı birer heykel kaidesi yer alır.
Bunlardan solda (batı) olan Laodikeia boulesi,
sağda (doğu) olan ise Laodikeia demosuna ait-
tir. Her iki eser de Diocletian ve Maximianus'un
(M.S. 285-305) saltanat yıllarında, Va-
li Septimius Dionysos zamanında yapılmıştır³⁹.
Bronzdan yapılmış olan bu heykel, bir Nike ta-
rafından taçlandırılıyor şekilde olmalıdır. Kol
parçasının normalden küçük ve bir bayana ait
olması, avucunun içinde çelengin geçirildiği
kurşun parçasının bulunması bu görüşümüzü
desteklemektedir. Ayrıca kol parçası heykel ka-
idelerinde yer alan yazıtlarla bağlantılı olması
bakımından da önem taşımaktadır.

Res. 26: Roma
Vatikan Müzesi'nden
tiyatro sanatçısı.

Katalog No : 9
Res. No : 25
Eserin Adı : Aslan Başlı Çörten Parçası
Malzemesi : Orta gözenekli beyaz mermer
Kazı Envanter No: L.04.SC.23
Buluntu Yeri : Sütunlu Ana Cadde (Suriye
Caddesi) - 2004
Ölçüleri : Yükseklik: 18,5 cm, genişlik:
22,5 cm, derinlik: 10 cm

Dönemi : Roma (M.S. 2. yy.'ın 2. yarısı)

Tanımı:

Tapınak A'nın (Sebasteion) portik bölümüne ait geison – sima bloğundan kopan aslan başlı çörten parçasıdır. Mimari blok üzerinde belirtilen aslan çörteneğinin değişik bölümlerinde kırık ve eksiklikler vardır. Ayrıca başın üzerinde deformasyonlar ve kireçlenmeler mevcuttur. Geniş kuvvetli yüz hatlarına sahip ba-

şın, yeleli olarak yapılmasından da anlaşıldığı üzere bir erkek aslanı betimler. Başın etrafını kabarık ve kalın bukleli yeleler çevirmiştir. Gözler iri ve göz bebekleri kurşundan yapılmıştır. Burun ve burun kanatları geniş, ağız açık ve dişler sivri gösterilmiştir. Çörtenin ağız içinin oyulmamış olması, sadece süs amaçlı olduğunu göstermektedir.

İlk kez 2004 yılında kazı çalışmalarının başladığı Tapınak Anın (Sebasteion) portiklerine ait başlıklar, arşitrav-friz ve geison-sima bloklarının bezeme stilleri, M.S. 2. yy.'ın 2. yarısının karakterini taşımaktadır.

DİPNOTLAR

1. Bu bölüm kazı ekibi ve Laodikeia'yı sevenler içindir.
2. Laodikeia, Denizli kent merkezine 6 km uzaklıktadır.
3. Tanrı Apollon'la Satyr Marsyas arasındaki müzik yarışması, Herodotos'un (VII.26) da bildirdiğine göre, Menderes Vadisi'nde Dinar'da suyun çıktığı yerde yapılmıştır. Kıvrımlarıyla Miletos yakınlarında denize ulaşan bu nehir, antik sanata meander motifiyle ilham kaynağı olmuştur.
4. Antik Dönem'de Salbakos, günümüzde ise Babadağ olarak adlandırılan dağ silsilesi, Karia ile Phrygia Bölgesi'ni ayıran coğrafi sınırdır.
5. Hellenistik Dönem'de birden çok Laodikeia isimli kent kurulduğundan, kent yanında bulunan ırmakla ayırt edilerek, Laodikeia ad Lycum (Lykos Üzerindeki Laodikeia) olarak adlandırılmıştır. Ruge 1924, 722; Strabon 1991, XII. 8.16; Plinius, N.H., V. 105; Gagniers 1969, 1; Traversari 2000, 11; Weber 1898, 178-179; Sevin 2001, 203; Belke 1999, 1132-1133.
6. Ramsay 1895, 32; Head 1977, 678; Head 1906, lxxiii; Ruge 1924, 722; Gagniers 1969: 1-2; Texier 2002, 383; Bejor 2000, 15-16; Bean 1971, 247; Magie 1950, 127, 986-987, (no.23); Anderson 1897, 409-410; Buckler-Calder 1939, x; Belke-Mersich 1990, 323; Belke 1999, 1132.
7. Plinius, N.H., V. 105; Texier 2002, 383-384; Head 1906, lxxiii; Ruge 1924, 722; Ramsay 1895, 35; Gagniers 1969, 1; Belke-Mersich 1990, 323; Bean 1971, 247; Belke 1999, 1132. Diospolis, Zeus kenti anlamda olup, kentin baş ve kurucu tanrısı Zeus Laodikeus'tur. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır. Antik kentte yaptığımız yüzey araştırmalarında, erken buluntular tespit etmemiz, alanda Hellenistik kuruluştan önceye giden yerleşimlerin varlığına işaret eder.
8. Antik kente su 8 km güneyde, günümüzde Denizli içinde yer alan, Başpınar kaynağından sağlanmıştır.
9. Asopos ve Kapros ırmakları Korucuk Kasabası altında, kuzeyde Lykos Irmağı ile birleşmektedir. Daha sonra Lykos Irmağı batıda Büyük Menderes Irmağı'na katılmaktadır.
10. Şimşek 2005a, 306, 310, 312-313.
11. Şimşek 1998, 17-18.
12. Şimşek 2005b.
13. D'Andria 2001, 108-110, Fig.4.15-4.15; D'Andria-Ritti 1985, 1 vd., Tav.1-45; Bejor 1991, 1 vd, Tav.2-44.
14. D'Andria 2001, 106-108; Erım 1986, 39-40, 43; Erım 1997, 70, 72, 76; Erım 1978, 1080-1081, Pl.336/6-7.
15. Erım 1997, 70, 72, 76; Erım 1978, 1080-1084, Pl.326-340.
16. Kahil 1969, 187-226, Pl.LXI-LXXII.
17. Özgan 1982, 8, 160-162; Özgan 1995, 144 vd.
18. Sperti 2000, 46-47, Fig.14-16; Kahil 1969, 210-213, Pl.LXXXIV-LXXXVIII.
19. D'Andria 2003, 88-110, Res.77-87; D'Andria 2001, 106-107, Fig.4-14, 4-15; D'Andria 1987a, 56; Ferrero 1993, 159-160; Bernardi 1998, 59; D'Andria 1987, 56.
20. D'Andria 2001, 106.
21. İdil 1999, 51-52, Res. 38-40.
22. Bingöl 1998, 64-68, Res.84-89; Bingöl 2005, 227-228, Res.10-12.
23. Ramage 1978, 141- 145, Nr.197-209, Fig.349-368; Ramage 1995, 248, Fig.9.22.
24. Ramage 1978, 141, Nr.197, Fig.349-350.
25. Waelkens vd. 1997, 280, Fig. 172.
26. Kahil 1969, 189-192, Pl.LXI-LXIII; Inan-Rosenbaum 1979, 244-245, Nr.222, Taf.156.
27. D'Andria 2003, 208, Res.182; Şimşek 1997, 62-63, Res.176; Malay 1994, 177/10, Lev.XXXVI, Fig.8A; Corsten 1997, 125-126/63.
28. Şimşek 1997, 62-63, Res.174-175.
29. Şimşek 1997, 62-63, Res.177; Buckler-Calder 1939, 33, Nr.87, Pl.18/87.
30. Sikkeler için bkz. SNG 1982, No. 547 vd.; Head 1977, 679; Head 1906, lxxix, 289 vd. Nr.69 vd., Pl.XXXIV vd.
31. Geç Roma Askerler ve Tetrarchi Dönemi başları için bkz. Inan 1965, 35-41, Nr.29-32, Lev.XXX-XXXIII, XXXV; Inan-Rosenbaum 1979, 127-130, Nr.76, Taf.67/2, 68, 184-185, Nr.148, Taf.119/1-2, 269-270, Nr.255, Taf.182, 298, Nr.292,

- Taf.189, 209/1-2, 298-299, Nr.293, Taf.209/3-4, 312-313, Nr.309, Taf.219, 343-344, Nr.343, Taf.251; Inan-Rosenbaum 1966, 188, Nr.130, Pl.LXXVIII/1-2, 133-134, Nr.162, Pl.XCIV, 144, Nr.182, Pl.CVI/2-4, 144-145, Nr.183, Pl.CVII, 186, Nr.252, Pl.CXXXIX, 198-199, Nr.274, Pl.CLI, 210-212, Nr.290-1291, Pl.CLXV.
32. Kahil 1969, 189-192, Pl.LXI-LXIII; Inan-Rosenbaum 1979, 244-245, Nr.222, Taf.156.
33. Kleiner 1992, 325-326, Fig.289.
34. Kahil 1969, 192-197, Pl.LXIV-LXVI.
35. Bu dönemde girland çelengi taşıyan Eroslar, lahitlerde ve mimariye bağlı frizlerde yaygındır. Eros'lu ve girlandlı lahitler için bkz. Waelkens 1982; Koch 2001; Şimşek 1998, 2-28; Işık 1986, 161-181, Taf.52-54; Işık 1992, 121-145, Abb.18-29; Işık 1982, 30-146, Abb.6, 9, 13-17, 33, 50-51.
36. Taht üzerinde oturan ve sol elinde tef tutan Kybele heykeli tipi için bkz. Johnston 1957, 350; Asgari vd. 1983, 126, Kat. No. B.349.
37. Benzerlik kurulabilecek bir heykel Vatikan Müzesi'nde olup sol elindeki tefi dizinin üstüne dayayarak tutmaktadır. Sağ elinde ise, ucu kıvrık bir sopa tutar ve yanında trajedi maskı yer alır.
38. D'Andria 2003, 86-88, Res.62-65; D'Andria 2001, 101, Fig.4-5, 4-15; Ferrero 1993, 175; D'Andria 1987b, 100-101. Anıt mezar ve kabartmaları Iulio Claudiuslar Dönemi'ne tarihlenmektedir.
39. Kazıda ele geçen bu yazıtlar Prof. Dr. Tullia Ritti tarafından çevrilmiştir. Kendisine çok teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Anderson J. G. C. 1897, "A Summer In Phrygia: I", *JHS* XVII. London: 404-410.
- Asgari N. vd. 1983, *The Anatolian Civilisations II, Greek/Roman/Byzantine, St. Irene, Istanbul, May 22-October 30, 1983*.
- Bean, G. E. 1971, *Turkey Beyond The Maeander, An Archaeological Guide*. London.
- Bejor, G. 1991, *Le Statue, Hierapolis Scavi e Ricerche* III. Roma.
- Bejor, G. 2000, "Per Una Ricerche Di Laodikea Ellenistica", *Laodikea Di Frigia* I. Roma: 15-23.
- Belke, K. 1999, "Laodikeia", *Der Neue Pauly* 6: 1131-1133.
- Belke, K. - N. Mersich. 1990, "Phrygien Und Pisdien", *TIB* 7 (*Denkschr. ÖAW. phil. hist. Kl.*211). Wien.
- Bernardi, D. 1998, "La Regina dele Ninfe, Hierapolis di Frigia", *Turchia Antica*. Roma: 42-92.
- Bingöl, O. 1998, *Menderes Magnesiası*. Ankara.
- Bingöl, O. 2005, "Magnesia Ad Maeandrum 2003 (20. Yıl)", *26. KST* I: 223-234.
- Buckler, W. H. - W. M. Calder. 1939, "Monuments and Documents from Phrygia and Caria", *MAMA* VI. London.
- Corsten, T. 1997, "Die Inschriften Von Laodikeia Am Lykos", *Inschriften Griechischer Städte Aus Kleinasien* 49. Bonn.
- D'Andria, F. 1987a, "Agora", *Hierapolis di Frigia, 1957-1987*. Roma: 53-58.
- D'Andria, F. 1987b, "Hieraolis'te Sanat ve Kültür Hareketleri", *Hierapolis di Frigia, 1957-1987*. Roma: 94-103.
- D'Andria, F. 2001, "Hierapolis of Phrygia: its evolution in Hellenistic and Roman times, Urbanism in Western Asia Minor, New Studies on Aphrodisias, Ephesos, Hierapolis, Pergamon, Perge and Xanthos", *JRA* 45. Portsmouth, Rhode Island: 97-115.
- D'Andria, F. 2003, *Hierapolis (Pamukkale)*. Istanbul.
- D'Andria, F. - T. Ritti. 1985, "Le Sculture Del Teatro, I Rilievi con I cicli Di Apollo e Artemide", *Hierapolis Scavi Ricerche* II. Roma.
- Erim, K. T. 1978, Sculpture From Aphrodisias, *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology* Vol I-III, 23-30/IX/1973. Ankara: 1077-1084, Pl.335-340.
- Erim, T. 1986, *Aphrodisias, City of Venus Aphrodite*. New York.
- Erim, T. 1997, *Aphrodisias*. Istanbul.
- Ferrero, D. B. 1993, "Hierapolis, Aslantepe, Hierapolis, Iasos, Kyme (AHİK)", *Scavi archeologici italiani in Turchia*. Venezia: 105-187.
- Gagniers, J. 1969, "Introduction Historique", *Laodicee Du Lycos Le Nymphée*. Paris: 1-11.
- Head, B. von, 1906, "Catalogue of The Greek Coins of Phrygia", *BMC*. London.
- Head B. von. 1977, *Historia Numorum A Manual Of Greek Numismatics*. London.
- Herodotos. 1973, *Herodot Tarihi*. (çev. M. Ökmen-A. Erhat), Istanbul.

- Işık, F. 1982, "Kleinasiatische Girlandensarkophage mit Plaster-order Säulenarchitektur", *ÖJh* 53. 1981/1982: 30-146.
- Işık, F. 1986, "Ein Wiedergefundener Girlandensarkophag in Milet", *IstMitt* 36: 161-181, Taf. 49-54.
- Işık, F. 1992, "Zum Produktionsbeginn von Halbfabrikaten Kleinasiatischer Girlandensarkophage", *AA* 1992: 121-145.
- İdil, V. 1999, *Nysa ve Akharaka*. İstanbul.
- İnan, J. 1965, *Antalya Bölgesi Roma Devri Portreleri*. Ankara.
- İnan, J. - E. Rosenbaum. 1966, *Roman And Early Byzantine Portrait Sculpture In Asia Minor*. London.
- İnan, J. - E. A. Rosenbaum. 1979, *Römische Und Frühbyzantinische Porträtplastik Aus Der Türkei*. Mainz.
- Johnston, M. 1957, *Roman Life*. Chicago.
- Kahil, L. 1969, *La Sculpture, Laodicée Du Lycos, Le Nymphée, Campagnes 1961-1963*. Paris: 187-232.
- Kleiner, D. E. E. 1992, *Roman Sculpture*. London.
- Koch, G. 2001, *Roma İmparatorluk Dönemi Lahitleri*. (çev. Z. Z. Ilkgelen), İstanbul.
- Malay, H. 1994, "New Inscriptions From Phrygia", *Arkeoloji Dergisi* II. İzmir: 173-183, Lev.XXX-XLVIII.
- Magie, D. 1950, *Roman Rule In Asia Minor to the End of the Third Century After Christ* Vol. I-II. New York.
- Özgan, R. 1982, Yunan ve Roma Devri Tralleis Heykeltraşlığı. (yayınlanmamış Doçentlik Tezi), Konya: 160-162.
- Özgan, R. 1995, "Die griechischen und römischen Sculpturen aus Tralleis", *Asia Minor Studien* 15. Bonn: 144 vd.
- Ramage, N. H. 1978, "The Sculpture of the Hellenistic, Roman, and Early Byzantine Periods, Sculpture From Sardis: The Finds Through 1975", *Archaeological Exploration of Sardis* 2. Harvard University Press: 81-152.
- Ramage, N. H., A. Ramage. 1995, *Roman Art*. London.
- Ramsay, W. M. 1895, *The Cities and Bishoprics of Phrygia* I. London.
- Ruge, W. 1924, W. Ruge, "Laodikeia", *RE* XII.1: 712-724.
- Sevin, V. 2001, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* I. Ankara.
- SNG. 1982, *Sylloge Nummorum Graecorum, Phrygia, The Royal Collection Of Coins And Medals, Danish National Museum*. New Jersey 07480.
- Sperti, L. 2000, "Ricognizione Archeologica A Laodicea Di Frigia: 1993-1998", *Laodicea Di Frigia* I. RdA 24, Roma: 29-103.
- Strabon. 1991, *Coğrafya, Anadolu (Kitap: XII,XI-II,XIV)*. (çev. Adnan Pekman), İstanbul.
- Şimşek, C., 1997, Hierapolis Güney Nekropolü. (yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya.
- Şimşek, C. 1998, "Laodikya Ana Küme Girlandlı Lahitleri (A ve B)", *ASD* 85. İstanbul: 2-28.
- Şimşek, C. 2005a, "2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", *26. KST* I: 305-320.
- Şimşek, C. 2005b, "Lykos Laodikeias'ndan Yüksek Kabartmalı Friz Bloğu", Ramazan Özgan'a Armağan Kitabı (baskıda), İstanbul.
- Texier, Ch. 2002, *Küçük Asya, Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* c. II. (çev. Ali Suat), Ankara.
- Traversari, G. 2000, "La Situazione Viaria Di Laodicea Alla Luce Degli Itinerari Romani", *Laodikea Di Frigia* I. Roma: 9-14.
- Waelkens, M. 1982, "Dokimeion, Die Werkstatt Der Repräsentativen Kleinasiatischen Sarkophage, Chronologie und Typologie Ihrer Produktion", *AF* 11. Berlin.
- Waelkens, M., vd. 1997, "The 1994 and 1995 Surveys on the Territory of Sagalassos", *Sagalassos IV, Acta Archaeologica Lovaniensia Monographiae* 9. Leuven: 11-216.
- Weber, G. 1898, "Die Flüsse Von Laodicea", *AM* XXIII: 178-195.